

UTVECKLINGSARBETET FÖR ENGAGERANDE ARBETE I SKOLGEMENSKAPEN GENOMFÖRS GENOM PILOTPROJEKT

- undervisnings- och kulturministeriet koordinerar
  - för det lokala utvecklingsarbetet har beviljats sammanlagt 12,5 miljoner euro i finansiering för 2021–2023
- 24 pilotprojekt med sammanlagt 126 utbildningsanordnare
- 550 skolor inom den grundläggande utbildningen och 117 000 elever i årskurserna 5–9 deltar
- i finansieringen prioriteras arbete som förebygger frånvaro:
  - regional samordning och utveckling av en verksamhetsmodell för frånvaro
  - anställda som inte är bundna av undervisningsskyldigheten (skolcoachar)
  - lektioner med den egna gruppen (stärkande av känslö- och interaktionsfärdigheter, gruppbildning)

Olika tillvägagångssätt och varierande attityder

– utbildningsanordnarnas erfarenheter av utvecklingen av verksamhetsätt i anslutning till frånvaro

Skolfrånvaro är ett utmanande och mångfacetterat problem. Därför bör också tillvägagångssätten för att förebygga och ingripa i detta utsträckas till individ- och samhällsnivå i stor utsträckning. Forskning (t.ex. Kearney 2016) har visat att skolfrånvaro kan bero på flera olika orsaker. De indelas ofta in i individuella faktorer och miljöfaktorer, och de kan uppträda samtidigt, hopas och påverka varandra. Det är viktigt att ingripa i skolfrånvaron i ett tidigt skede, eftersom frånvaron har konstaterats ha samband med både försämrat välbefinnande och lärresultat. Enligt utredningar (t.ex. Määttä m.fl. 2020; Hietanen-Peltola m.fl. 2022) har antalet frånvaron inom den grundläggande utbildningen ökat.

Under 2021–2023 genomför Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) en utvärdering av det engagerande arbetet i skolgemenskapen. Utvärderingen är en del av det nationella utvecklingsarbete som koordineras av undervisnings- och kulturministeriet och vars mål är att minska och förebygga frånvaro inom den grundläggande utbildningen samt skapa en positiv verksamhetskultur i skolorna. NCU:s utvärdering producerar information som stöd för det nationella utvecklingsarbetet och stöder samtidigt lokala aktörer i inriktningen av sitt eget utvecklingsarbete. Föremål för utvärderingen var administrativa och strukturella lösningar som möjliggör engagerande arbete i skolgemenskapen och främjar ingripande i frånvaro, praxis och pedagogiska lösningar som stöder skolengagemang och förebygger frånvaro samt tillvägagångssätt för att ingripa i frånvaro.

I samband med utvärderingen samlade NCU in intervjumaterial av representanter för utbildningsanordnarna som deltog i pilotprojekten som beviljades specialunderstöd för engagerande arbete i skolgemenskapen. I denna publikation presenteras centrala observationer ur detta material i anslutning till utvecklingsarbetet för engagerande arbete i skolgemenskapen. Först granskas den aktuella situationen för normstyrningen. Därefter behandlas observationerna från intervjumaterialet i fem underkapitel. Denna publikation behandlar lägesbilden för frånvaro, verksamhetsmodellen och statistikföringen för förebyggande av frånvaro, stöd för skolengagemang och förebyggande av frånvaro, åtgärder för att ingripa i frånvaro samt sist utbildningsanordnarnas erfarenheter av utvecklingen av engagerande arbete i skolgemenskapen.

INSAMLING AV INFORMATION

- Gruppintervjuer med representanter för utbildningsanordnarna som deltar i pilotprojekten:
  - undervisningsväsendets ledning samt
  - undervisningsväsendets experter som ansvarar för utveckling, arbetet för välbefinnande i skolan eller skolfrånvaro.
- 7 intervjuer
  - 6 på finska och 1 på svenska
  - totalt 43 deltagare
- De fyra intervjuemana valdes på basis av resultaten från utvärderingens första skede och resultaten från en gruppintervju med koordinatörerna för pilotprojekten för engagerande arbete i skolgemenskapen:
  - verksamhetsmodeller förknippade med frånvaro och utveckling av dessa under utvecklingsarbetet för engagerande arbete i skolgemenskapen
  - utnyttjande av statistik- och uppföljningsinformation om frånvaro (praxis för datadriven ledning)
  - resursfördelning inom och betydelsen av arbete som stöder skolengagemang och förebygger frånvaro
  - praxis för sektorsövergripande samarbete och ledning vid ingripande i frånvaro.

Normstyrningen i anslutning till frånvaro har stärkts

För att säkerställa deltagandet i den grundläggande utbildningen föreskrivs i lagen om grundläggande utbildning om utbildningsanordnarens skyldighet att följa upp elevernas frånvaro samt underrätta vårdnadshavaren eller den lagliga företrädaren om olovlig frånvaro. Tidigare skulle utbildningsanordnarna med stöd av lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) och grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 inkludera en beskrivning av hur uppföljningen av, anmälan om och ingripandet i elevernas frånvaro har ordnats i sin elevvårdsplan.

Behovet av att precisera den gällande lagstiftningen identifierades i och med att antalet frånvaron, i synnerhet problematisk frånvaron, ökat. I NCU:s datainsamling med utbildningsanordnarna observerades att de frånvaromodeller som används ofta saknade beskrivningar av åtgärder som förebygger frånvaro (Markkanen, Saarinen & Rumpu 2022). Man identifierade också behov av att utveckla insamlingen och utnyttjandet av uppföljningsinformation samt planmässigheten i ingripandet i frånvaro.

Utifrån dessa utgångspunkter har det gjorts en ändring i lagen om grundläggande utbildning beträffande frånvaro som gäller 26 § 2 mom. I fortsättningen ska utbildningsanordnaren förebygga frånvaro samt systematiskt följa upp och ingripa i frånvaro. Målet med förändringen är att främja elevernas välbefinnande samt stärka skolornas förutsättningar att stödja grundläggande färdigheter och uppnå lärresultat genom att minska skolfrånvaron. Lagen träder i kraft 1.8.2023

Efter lagändringen ändrades grunderna för läroplanen så att de motsvarar lagens krav. Planmässighet i fråga om att förebygga elevernas frånvaro samt att följa upp och ingripa i frånvaron har inkluderats i läroplansgrundernas kapitel 4.2 Principer för utvecklandet av verksamhetskulturen, 5.1 Gemensamt ansvar för skoldagen och 5.6 Frågor som avgörs på lokal nivå. Med anledning av bestämmelsen beslutar varje anordnare av grundläggande utbildning om och beskriver verksamhetsmodellen för förebyggande av frånvaro, systematisk uppföljning och ingripande i frånvaro i sin lokala läroplan. Sambandet mellan verksamhetsmodellen och utbildningsanordnarens elevvårdsplan antecknades i kapitel 8.1. De skolspecifika lösningarna i verksamhetsmodellen preciseras vid behov i de skolspecifika läsårsplanerna i enlighet med utbildningsanordnarens beslut.

Frånvaro väcker stor oro

Intervjuerna genomfördes vid en tidpunkt då det engagerande arbetet i skolgemenskapen hade utvecklats i cirka 1,5 år och undantagsförhållandena till följd av coronapandemin i huvudsak hade upphört i skolorna. Ändringarna i normstyrningen som beskrivs ovan har kommit till utbildningsanordnarnas kännedom i början av året. De utbildningsanordnare som deltog i intervjuerna har under arbetet med att utveckla det engagerande arbetet i skolgemenskapen pilottestat systematiska verksamhetsmodeller enligt vad som antecknats i lagen och grunderna för läroplanen.

I intervjuerna upprepades observationen att pandemin haft en märkbar inverkan på frånvaromängderna: de har stannat på en högre nivå än före coronapandemin. Intervjudeltagarna föreslog flera olika orsaker till detta. Det ansågs ha blivit lättare att stanna hemma, och samtidigt ansågs till exempel elevernas ångestsymtom ha ökat. Även om en del av intervjudeltagarna berättade att antalet frånvaron i deras region har minskat jämfört med coronaåren har frånvaron ändå blivit mer oroväckande, och orsakerna bakom frånvaron anses vara mer komplexa än tidigare.

ANALYS AV MATERIALET

- det gjordes anteckningar om intervjuerna och dessutom spelades intervjuerna in
- intervjuanteckningarna gicks igenom som kvalitativa data med NVivo-analysprogrammet
  - samtidigt gick man igenom inspelningarnas maskintranskriberingar och kopplade dem till intervjuanteckningarna
- kodningen av materialet granskades först per intervjutema och därefter i förhållande till utvärderingsfrågorna
- svaren på utvärderingsfrågorna skapades med hjälp av de teman som nämnts oftast i intervjumaterialet

INTERVJUTEMA: VERKSAMHETSMODELLER FÖRKNIPPADE MED FRÅNVARO OCH UTVECKLING AV DESSA UNDER UTVECKLINGARBETET FÖR ENGAGERANDE ARBETE I SKOLGEMENSKAPEN

- Intervjufrågor:
  - I vilken riktning har utvecklingen av verksamhetsmodellen gått? (Hur upplever ni att verksamhetsmodellen för frånvaro fungerar i er kommun? Och dess utveckling i form av ett projekt?)
- De teman som nämns mest i intervjumaterialet:
  - frånvaroklassificeringar, timgränser, lärarnas roll, ingripande & reagerande, uppföljning, vårdnadshavare & familjer, bemötande & skolans verksamhetskultur, registreringssystem, utbildning & material

Nu har det totala antalet sjunkit enormt, men i och för sig skulle jag inte säga att situationen är bättre än tidigare, att den frånvaro som finns, orsakerna till den är kanske allvarigare, det vill säga att det totala antalet frånvaron har minskat, men vi är allt mer oroliga för frånvaron. (Intervju1)

Och kanske en liten men oroande grupp hos oss är just de som kanske har ångest, som är deprimerade. Av någon anledning har vi haft flickor i femman nu på den senaste tiden som inte längre vågar, eller kommer till skolan alls, och det är liksom en lång process att få dem tillbaka hit och sedan få igång lärandet igen. (Intervju3)

Problematisks frånvaro framhävs särskilt bland elever i årskurserna 7–9. Många av de representanter för utbildningsanordnarna som deltog i intervjuerna nämnde dock att redan hos mindre barn kunde man se tecken på problematisk frånvaro.

Uttryckligen antalet långvariga frånvaron har ökat under de senaste åren. -- Och vi har nu under vintern haft den första andraklassaren som har blivit borta från skolan, att det inte bara de äldre elevernas [sak] utan det finns något, i familjegemenskaper och andra finns det någon slags enormt stödbehov att det syns sen där i skolvärlden, att barnet inte heller kan gå till skolan av en eller annan orsak. Att på det sättet är det viktigt med tanke på individen, att om eleverna från och med andra klass på sätt och vis är utanför skolvärlden. (Intervju4)

Strukturella lösningar som främjar förebyggande av och ingripande i frånvaro: verksamhetsmodeller och statistikföring

I början av utvecklingen av det engagerande arbetet i skolgemenskaper har nästan alla utbildningsanordnare som deltar i utvecklingsarbetet en verksamhetsmodell för uppföljning och ingripande i frånvaro. Däremot fanns det stora variationer i hur utbildningsanordnarna och skolorna hade fastställt tröskelgränserna för ingripande i frånvaro. Beskrivningen av det förebyggande arbetet i verksamhetsmodellerna var ringa. Resultaten från utvärderingens första skede visar att det finns ett utvecklingsbehov särskilt när det gäller att konsekvent följa verksamhetsmodellerna, introducera personalen, informera om verksamhetsmodellen samt regelbundet utvärdera och utveckla verksamhetsmodellerna. Uppdateringen och förankringen av verksamhetsmodellerna för frånvaro hade nämnts som ett delmål i nästan alla pilotprojekt för engagerande arbete i skolgemenskaper.

I resultaten från utvärderingens första skede framkom också utmaningar i anslutning till uppföljningen och statistikföringen av frånvaron. Statistikföringen och uppföljningen av frånvaro försvårades av avsaknaden av en enhetlig praxis och enhetliga tillvägagångssätt. Enligt resultaten samlade mindre än hälften av utbildningsanordnarna in enhetlig uppföljningsinformation om frånvaro från sina skolor. Registreringen av frånvaro var utmanande, vilket försvårade insamlingen av jämförbar och enhetlig information. (Markkanen m.fl. 2022.)

Av intervjumaterialet framgick att utvecklingen av verksamhetsmodellerna för ingripande i frånvaro har framskridit i olika skeden såväl hos de utbildningsanordnare som deltar i utvecklingsarbetet som i samma utbildningsanordnares olika skolor. Största delen av representanterna för utbildningsanordnarna som intervjuades beskrev på något sätt de framsteg som gjorts i skapandet av skriftliga verksamhetsmodeller och strukturer under utvecklingsarbetet. Särskilt förankringen av modellen i skolornas vardag och verksamhetskultur kräver ännu tid och resurser.

Lärarna upplevdes förhålla sig mycket varierande till nya eller uppdaterade verksamhetssätt. Att vänja sig vid ny praxis och en ny verksamhetsmodell samt att förankra dem i praktiken kräver också tid och sker i olika skeden för olika individer. Variationen syntes

INTERVJUTEMA: UTNYTTJANDE AV STATISTIK- OCH UPPFÖLJNINGSPÅGÅNGSINFORMATION OM FRÅNVARO (PRAXIS FÖR KUNSKAPSBASERAD LEDNING)

- Intervjufrågor:
  - Hur ser ni att statistik och uppföljningsuppgifter om frånvaro utnyttjas i er kommun? (På vilken nivå är det? Hur borde det utvecklas? Hur är det på nationell nivå?)
- De teman som nämns mest i intervjumaterialet:
  - uppföljning, frånvaroklassificeringar, registreringssystem, lärarnas roll, fördelning av resurser, bemötande & skolans verksamhetskultur, frånvarosituationen

också i att olika lärare har följt upp och ingripit i frånvaro på olika sätt, vissa mer systematiskt än andra. Utbildningsanordnaren ansåg att utvecklingen och förtydligandet av verksamhetsmodellen särskilt ökar enhetligheten och stöder lärarna. Samtidigt måste man se till att verksamhetsmodellen följs systematiskt och enhetligt.

Jag skulle säga att [lärarnas inställning till modellen] är väldigt varierande. Det finns allt från att nästan söka sig på sjukledighet till att hurra, det här är just det som jag har saknat, och allt där emellan, så det är väldigt individuellt, en del lärare upplever att det är något extra och något som är hemskt tungt och att man nu tvingas göra sådant här, på det viset, vilket är ganska spännande. (Intervju2)

Man har strävat efter att utveckla enhetligheten i uppföljningen på skolnivå, men där finns säkert fortfarande saker att utveckla, att vissa lärare tar tag i frånvaron mer systematiskt än andra, och naturligtvis påverkas det också mycket av hurdan klassen är, att hur mycket den sysselsätter läraren. (Intervju7)

Det har på sätt och vis funnits vissa timantal [i verksamhetsmodellen] som kanske ger läraren en viss slags uppbackning, att när man ska ta tag och sänt. (Intervju4)

I intervjuerna med representanter för utbildningsanordnarna betonades att verksamhetsmodellen för uppföljning av frånvaro i största delen av skolorna har byggts upp som en modell där det fastställts nivåer för mängden frånvaro där olika åtgärder inleds. Timgränserna för frånvaro samt vilka åtgärder som inleds efter olika antal frånvarotimmar har bearbetats, utvecklats och förtydligats i samband med utvecklingen av det engagerande arbetet i skolgemenskapen. I många intervjuer lyfte intervjudeltagarna fram tjänsten Wilmoittaja, ett tilläggsprogram till Wilma-systemet. Ibrukttagandet av tjänsten har upplevts som en faktor som hjälper med att följa upp, reagera och ingripa. För att förtydliga verksamhetsmodellerna krävs dock fortfarande arbete och kontinuerlig uppföljning.

Vi har använt den här modellen med nivåer. Vi har haft en modell med separat definierad lovlig och olovlig frånvaro. I fråga om olovlig frånvaro har timgränsen varit 30, och även för lovlig var det 50, där man sedan börjar inleda stödåtgärder. Hos oss har nivåmodellen för frånvaro förändrats i och med detta projekt så att vi inte längre talar om lovlig och olovlig frånvaro, utan om frånvaro överlag, och vi har börjat med det att man redan från den första olovliga frånvarotimmen måste ta kontakt med eleven, alltså att man redan då börjar fråga, och stödåtgärderna börjar så småningom därifrån. -- Men vi har fortfarande de där timgränserna liksom synliga, så vid 1–30 timmar talar om sådana här första åtgärder och sedan om lite starkare åtgärder när man är vid 30–50. -- Men att timantalen fortfarande är sådana, vi tycker att lärarna behöver dem på ett visst sätt. (Intervju2)

Det beror ju mycket på att är det 30 inom två veckor. Är det 30 inom en månad, är det 30 inom läsåret att man mäter längs med läsåret. Att då när vi gjorde dom här trappstegen så det var ju det som var sen stora diskussionen. Att vad är det som borde vara gränsen för det, inte bara mängden timmar, men kontext inom vilken tidsram, att den där oron kan väckas av det, att det inte går över den där gränsen så där akut på en gång, att det är lite hela tiden. (Intervju6)

Förutom timgränserna för frånvaro diskuterades frånvaroklassificeringarna, d.v.s. hur olika frånvaron antecknas i de system som används. Att utveckla frånvaroklassificeringen har också varit ett av målen för utvecklingsarbetet för engagerande arbete i skolgemenskapen, eftersom utbildningsanordnarna har haft tillgång till över 60 olika klasser för att anteckna frånvaro (Markkanen m.fl. 2022). Systemet för frånvaroklassificering har utvecklats i två pilotprojekt, sammanlagt i tretton utbildningsanordnarens skolor inom den grundläggande utbildningen. Ett verksamhetssätt för att registrera frånvaro som är tydligt för alla och enhetligt åtminstone inom skolan är viktigt både för att utreda de grundläggande orsakerna till frånvaro och för att ingripa i frånvaro. Uppföljningsinformationen kan hjälpa till att se problem som annars kunde ha hamnat i skymundan. Systematisk uppföljning tillsammans med tydliga timgränser och tillhörande åtgärder kan göra det lättare att ingripa i frånvaro: i intervjuerna framkom att lärarna kan ha en hög tröskel att kontakta vårdnadshavarna i frågor som gäller frånvaro.

INTERVJUTEMA: RESURSFÖRDELNING INOM OCH BETYDELSEN AV ARBETE SOM STÖDER SKOLENGAGEMANG OCH FÖREBYGGER FRÅNVARO

- Intervjufrågor:
  - Hurdant är det förebyggande arbetet i er kommun? Och vilken betydelse har det? Hur borde man lära ut emotionella färdigheter och interaktionsfärdigheter (betydelsen av lektioner med den egna gruppen här)?
- De teman som nämns mest i intervjumaterialet:
  - skolcoachar, lärarnas roll, utbildning & material, gruppbyggnad & gemenskapligt arbete, bemötande & skolans verksamhetskultur, resursbehov & projektfinansiering, känslö- och interaktionslektioner, skolengagemang

Nå jag tycker att uppföljningen av frånvaro och de data som den ger är en av de viktigaste. I skolorna finns det ganska lite fakta som kan statistikföras och som vi kan följa upp. Jag tycker att frånvaron berättar ganska mycket, och vi får tag på många fall som annars kanske skulle få lite mindre uppmärksamhet. Det som har varit bra i det här projektet är att man har fått en bra diskussion om alla de frånvaron som framgår, att oavsett om de är sjukfrånvaro eller vilken slags frånvaro som helst så fäster man uppmärksamhet vid dem. Och hos oss har det åtminstone avslöjats intressanta saker som vi annars inte kunde ha behandlat, så jag tycker nog att det är mycket viktigt att frånvaron nu följs upp och att data behandlas och analyseras och att man sedan vidtar åtgärder. Och det är ändå en konkret utgångspunkt, att lärarna och hela skolans personal kan ta tag i dessa frågor. (Intervju3)

Såsom framkom ovan har utvecklingsarbetet för verksamhetsmodellerna framskridit i olika skeden hos olika utbildningsanordnare. Det fanns stora skillnader mellan utbildningsanordnarna i fråga om hur viktigt de upplevde att det var att utnyttja uppföljnings- och statistikuppgifter, och även i fråga om vilka möjligheter de hade att utnyttja dem. Å ena sidan betonades vikten av datadriven ledning, enhetliga uppföljnings- och jämförelsedata om frånvaro på utbildningsanordnarnivå ansågs vara nyttiga och nödvändiga till exempel med tanke på fördelningen av kommunens interna resurser. Å andra sidan kunde vikten av statistik- och uppföljningsuppgifter uttryckas endast som ett verktyg för att ingripa i en enskild elevs frånvaro eller för att samla in klassspecifika data i skolorna. Fördelarna med att samla in statistikuppgifter ifrågasattes dock inte.

Frånvaron följs upp på tre nivåer. Vi tittar på dem på individnivå så att vi kan ge tillräckligt med stöd för eleven och rikta verksamheten på individnivå. Och sedan kan vi på skolnivå beakta om det finns behov av resurser där. Är till exempel resursfördelningen inom elevården tillräcklig i denna skola? Måste man utöka den på något sätt? Måste vi av någon anledning öka lärarens resurser i den här skolan? Hos oss grundar sig resursfördelningen på något sätt på en viss formel, man går enligt den elevspecifika budgeteringen, men utbildningsanordnaren har skäl att följa upp var frånvaro förekommer och hur man kunde reagera på den. (Intervju2)

Attityderna gentemot insamlingen av frånvarouppgifter som statistikförs på nationell nivå var klart mer reserverade. Å ena sidan ansågs det vara viktigt med tanke på fördelningen av resurser, identifieringen och uttryckandet av frånvarofenomenet samt fastställandet av ”hur mycket är mycket” när man talar om frånvaromängder. Samtidigt identifierades dock risken för uppkomsten av nationella rankinglistor, vilket inte ansågs vara bra.

Jag skulle också vilja ha riksomfattande uppföljningsinformation som sedan kunde användas som jämförelseinformation, i synnerhet nu när välfärdsområdena har börjat, så att varje kommun på riktigt kan berätta också med data om hur vår situation ser ut för närvarande, att den inte blir så att den som skriker med högsta rösten sen får mer av vissa tjänster från välfärdsområdet. Sen finns det förstås en risk, då att man nu pratar mycket om skolshopping, så börjar manne kommunshoppingen sedan, så att man flyttar till den kommun där eleven så att säga får bättre stöd. (Intervju4)

Praxis som stärker skolengagemang och förebygger frånvaro

I pilotprojekten har finansieringen för engagerande arbete i skolgemenskapen kunnat styras till att utveckla känslö- och interaktionslektioner eller till att anställa personal som inte är bunden till undervisningsskyldigheten (skolcoachar) till skolan. Härnäst ska vi granska utbildningsanordnarnas representanters erfarenheter av hur praxisen för skolengagemang och tidigt stöd fungerar.

Ur anordnarnas synvinkel har det väsentliga i att utveckla känslö- och interaktionslektioner varit att utveckla lektionerna med den egna gruppen och att arbeta med klassföreståndaren och -läraren. Detta anknyter till ett redan tidigare presenterat tema där lärarnas inställning till utvecklingsarbetet behandlades. Lektionerna med den egna gruppen och separata

lektioner för gruppbyggning, särskilt i årskurs 7–9, kunde upplevas som extra ”roliga timmar”, och man ville inte avstå från lektioner i det egna undervisningsämnet. Som möjliga lösningar föreslogs såväl att timmarna läggs till i timramen som att lärarna får fortbildning och material för att ordna lektionerna i fråga, liksom även möten och gruppbyggning som en del av all vardaglig verksamhet och alla lektioner.

Jag tycker att det absolut borde vara så att det är ett eget läroämne som är obligatoriskt och som skulle ingå i läroplanen. Annars får vi aldrig. (Intervju5)

I skolan har vi för det första en årsklocka för välbefinnande som har ett eget tema för varje månad och tillhörande små uppgifter och lekar och såna här grejer som genomförs i klassen. Å andra sidan finns det ju väldigt mycket material att tillgå, att det säkert inte är något hinder för någon att göra sådan här gruppbyggning eller att bekanta sig eller sådan typ av verksamhet. (Intervju3)

Behovet av kontinuerlig gruppbyggning identifierades i stor utsträckning i intervjuerna. Det ansågs vara ett centralt verktyg för förebyggande arbete. Som en konkret metod för gruppbyggning föreslogs en modell för par- och grupparbete på lektionerna; eleverna har ett permanent par eller en permanent grupp som byts ut med jämna mellanrum och som de arbetar med under lektionerna. Att öka gemenskapskänslan i den egna gruppen spelade en viktig roll för att utrota så kallat ”korridor bortfall”. Med ”korridor bortfall” avses en situation där en elev kommer till skolan men inte går på lektionen. Det förekom i några intervjuer som ett nytt fenomen som upplevdes som oroväckande i skolan.

Precis som vårdnadshavarna har kommenterat att vardagliga möten och regelbunden gruppbyggning är viktiga, så det betyder liksom att vardagen i skolan är sådan att den inte bara går ut på enskilda lektioner. (Intervju2)

När barnet flyttade från lågstadiet kanske den bästa kompiserna flyttade till en annan ort och i den nya gruppen hittade hen inte typer som hen skulle ha fäst sig vid så att den gruppen skulle ha blivit viktig och betydelsefull. Och sen när det börjar komma andra saker och intressen i livet och sedan finns det inte någonting i gruppen som gör det trevligt att komma till skolan. Det kan finnas trevliga typer i de andra klasserna för vilka man kommer hit, men den egna gruppen är inte intressant, eftersom det inte finns någon där för vem man skulle gå dit. Sociala relationer är så himla viktiga för ungdomar. (Intervju1)

Representanterna för utbildningsanordnarna förhöll sig positivt till skolcoacharnas arbete. En sådan person var efterfrågad i skolornas vardag med beaktande av vissa resursförutsättningar som vi återkommer till i slutet av denna publikation. Med finansieringen för utvecklingsverksamheten för engagerande arbete i skolgemenskapen har det funnits personal med sjutton olika benämningar i skolorna. Dessutom talades det i intervjuerna också om till exempel skolungdomsarbetare. Arbetsbeskrivningarna och uppgifterna för anställda som inte är bundna till undervisningsskyldigheten var omfattande och varierande. De kunde utföra såväl gemenskapligt som riktat arbete, stödja lärarna i gruppbyggningen och i att hämta känslö- och interaktionsfärdigheter till lektionerna samt möta eleverna i skolans vardag. I pilotskedet var arbetsbeskrivningarna mycket omfattande. Representanterna för utbildningsanordnarna berättade att man i pilotskedet inte ville utesluta något från arbetsbeskrivningarna. I slutskedet av pilotförsöket har man börjat se behov och möjligheter att begränsa arbetsbeskrivningarna. Särskilt i fråga om skolcoacharnas verksamhet betonades ett starkare behov av nationell normstyrning; att arbetsbeteckningarna är lagstadgade och att de inte är beroende av projektfinansiering.

Under flera års tid har vi utvecklat välfärdshandledarnas verksamhet. Behovet av handledare kom egentligen från att antalet ångestfyllda unga ökade i skolan och vi funderade på vad man kan göra åt det, att det behövs vuxna i skolan som har tid, som kan vara närvarande när de unga behöver dem, och därför skapades välfärdshandledarnas arbetsbeskrivning. Alltså en vuxen som har tid och som kan stödja barnets välbefinnande så att barnet kan lära sig. Och här under årens lopp har vi utvecklat arbetsbeskrivningen. Det har tagit flera år, men för närvarande tycker jag att den ser ganska bra ut, och det känns som om även skolorna har tagit till sig den. Tyngdpunkten i arbetsbeskrivningen ligger på det gemenskapliga arbetet, och det har också antecknats i beskrivningen. Det gemenskapliga

arbetets och det individuella arbetets särdrag har antecknats i deras arbetsbeskrivning. -- Här under årens lopp och i synnerhet nu när behovet framhävs, så en lagstadgad status till verksamheten, jag brottades själv mycket med det, att när man ständigt driver rekryteringen av välfärdshandledarna inom olika projekt, och ändå ser behovet av dem och resultatet av deras arbete, så skulle det verkligen behövas någon lag i bakgrunden, eftersom kommunernas har så stramt med pengar att tyvärr gallrar de bort allt som inte fastställs i lag. (Intervju7)

En av de viktigaste metoderna för att förebygga skolfrånvaro som framkom i intervjuerna med representanter för utbildningsanordnarna var skolans verksamhetskultur och betydelsen av möten. I fråga om det förebyggande arbetet framhölls behovet av att utveckla en verksamhetskultur som stöder skolengagemang. Det handlar alltså inte bara om resurser, utan om en viss förändring av tänkesättet. I intervjuerna betonades ett naturligt, stressfritt och tröskelfritt bemötande av eleverna, en attityd som säger "vad roligt att du kom". En verksamhetskultur som stöder skolengagemang ansågs dock vara särskilt viktig när det gäller elever som återvänder till skolan. När en elev återvänder till skolan efter en längre frånvaro ansågs det i intervjuerna vara mycket viktigt att bemötandet var genomtänkt och mjukt, så att till exempel alla lärare inte tar emot eleven med en provbunt, utan att bemötandet sköttes av en "skyddande" person.

Man kunde försöka göra något för att åtminstone saker som har att göra med skolengagemang inte skulle bero på skolan. Alltså att var och en skulle vara välkommen till lektionen med sina egna brister och utmaningar och förseningar med allt de grubblar över, så att man på något sätt skulle kunna utveckla en skolkultur vidare så att varje elev alltid är välkommen till lektionerna. -- Det kan finnas många orsaker till skolfrånvaron, många kommer hemifrån eller många kommer från sina egna utmaningar, den unga personens egna hälsoutmaningar eller andra saker, men vissa kan också orsakas av skolan. (Intervju1)

Inställningar och attityder gentemot ny praxis och verksamhetsmodellen för frånvaro är centrala faktorer för att forma skolans verksamhetskultur och förankra modellen. Lärarnas varierande inställning till modellen har lyfts fram ovan. Verksamhetsmodellen har även orsakat varierande reaktioner hos vårdnadshavarna. Modellens mål och allmän praxis för frånvaro kräver tydlig kommunikation till hemmen. Representanterna för utbildningsanordnarna berättade i sina intervjuer att formuleringarna i den skriftliga verksamhetsmodellen och frånvarons tillåtlighet samt betydelse har varit viktiga faktorer för vårdnadshavarna.

Varje skoldag är viktig och alla typer av frånvaro kan påverka lärandet, och där märkte man kanske det här samarbetet med föräldrarna. Eftersom tanken bakom vår verksamhetskultur är sådan att när man antecknar ett hälsoskäl, så sedan har skolan egentligen inget att säga till om. Så vi började liksom föra kampanj för att informera föräldrarna om att varje dag är viktig, även av hälsoskäl, semesterresor eller vad som helst. -- Bara genom att någon antecknar ett hälsoskäl, och det här att utmana föräldrarna, vi tycker att det är viktigt att nu [få vårdnadshavarna] att märka att de inte så, ska vi säga, inte så lätt skulle anteckna det. (Intervju4)

Vårdnadshavarna var lite upprörda över det och frågar fortfarande i början av höstterminen om man fortfarande använder de hemska trapporna, att de upplever att det är väldigt skuldbeläggande, att barnskyddet och socialvården syns i trappans övre ända, de upplever det som lite pressande. (Intervju7)

Åtgärder och praxis för ingripande i frånvaro

Härnäst ska vi granska de åtgärder som utbildningsanordnarna tillämpar i fråga om frånvaro och deras erfarenheter av hur de fungerar samt eventuella utmaningar.

I intervjuerna med representanter för utbildningsanordnarna ansågs bemötande och en allmänt närvarande verksamhetskultur i skolan alltså vara de viktigaste metoderna för förebyggande av frånvaro och främja skolengagemang. I situationer där en elev redan

INTERVJUTEMA: PRAXIS FÖR SEKTORSÖVERGRIPANDE SAMARBETE OCH LEDNING VID INGRIPANDE I FRÅNVARO

- Intervjufrågor:
  - Hur ser ni på det sektorsövergripande samarbetets funktion och betydelse i er kommun?
- De teman som nämns mest i intervjumaterialet:
  - sektorsövergripande personal, lärarnas roll, förtydligande, utbildning & material, ingripande & reagerande

har samlat på sig frånvaro var den första och viktigaste metoden att föra saken på tal, antingen med eleven själv eller direkt med vårdnadshavarna vid ett visst timantal. I och med utvecklingen av det engagerande arbetet i skolgemenskapen har man i skolorna förtydligat såväl frånvaroklassificeringarna och timgränserna som definitionen av åtgärder som inleds i olika skeden. När borde läraren börja oroa sig för frånvaron? Vad ska man göra då? I intervjuerna framkom att detta utvecklingsarbete har framskridit i olika skeden i olika pilotprojekt och att förankringen av verksamhetssätten fortfarande pågår.

I synnerhet har harmoniseringen av när det är skäl att ingripa i frånvaro väckt mycket diskussion i skolorna. I flera intervjuer framfördes som den tydligaste lösningen att man reagerar på all frånvaro. Om eleven till exempel har varit borta från skolan en vecka på grund av vattkoppor går man tillsammans med eleven igenom studiesituationen och hur det går att återvända till skolan. I ingripandet var det särskilt viktigt att ha ett tydligt och enhetligt system där man så noggrant som möjligt beskriver vilka åtgärder som vidtas och inom vilka timgränser samt i mån av möjlighet motiveringarna till olika åtgärder. Med hjälp av fortbildningen kan man på ett naturligt sätt uppmuntra lärarna såväl att kontakta vårdnadshavarna som att vid behov sammankalla en sektorsövergripande elevvårdsgrupp.

På något sätt tänkte man att det ändå ur lärarens synvinkel är ett lättare tänkesätt att man ingriper i all frånvaro på något sätt än att läraren funderar på om hen behöver reagera på denna frånvaro, så man utgick från det i närvaromodellen. Att all frånvaro, om den överskrider vissa timgränser, är sådan att situationen kontrolleras och i sin lättaste form kan det vara så att ingenting behövs. (Intervju1)

Lärarna följer själva upp hur det ackumuleras frånvaro, men jag tänker att det kanske inte är så svårt i lågstadiet, eftersom samma lärare undervisar en så stor del av veckan, så hen får en känsla av vem som har varit borta mycket, så hen kanske kan följa eleverna närmare, men de tar nog ganska snabbt kontakt till exempel med [rektorn]. Sen börjar man fundera på att ta in elevvårdsgruppen och vem som ska tas in, och så har jag en sån erfarenhet att vårdnadshavarna ändå samarbetar bra, och sedan börjar vi i sådana här situationer fundera på vad som kanske är orsaken, vårdnadshavaren kanske kan förklara för oss, och sedan på allvar, att är det samhällspedagogen eller kurator eller någon annan som kan hjälpa till med detta. (Intervju3)

Av intervjuerna framgick tydligt hur mångfalden av verksamhetssätt betonades i praxisen för sektorsövergripande samarbete för att ingripa i frånvaro. Det sektorsövergripande samarbetet och dess praxis utformades på olika sätt för utbildningsanordnarna. I fråga om det sektorsövergripande samarbetet var den tydligaste definierande faktorn att verksamhetsmiljön förändrades i början av året, då social- och hälsovårdstjänsterna överfördes från kommunerna till välfärdsområdena. Övergången har lett till att många utbildningsanordnare ännu inte har slutfört arbetet med att ta fram ny praxis. Även här var det avgörande att skolans och utbildningsanordnarnas interna anvisningar och praxis var tydliga.

Att skapa nya processer är alltid oändligt långsamt, och om man sedan tänker på vad som står i kärnan för aktören inom social- och hälsovården, så är nog skolfrånvaron väldigt i marginalen, att de är säkert de sista för vilka man börjar fundera på någon process. Men vi har haft ett långt och bra samarbete med en lokal aktör under många år, det vill säga de personer i regionen som ansvarar för till exempel familjesocialarbetet och barnskyddet, och sedan konstaterade vi med en mun att svaga strukturer på högre nivå inte hindrar ett gott lokalt samarbete. (Intervju2)

Gemensamma verksamhetssätt håller fortfarande på att utformas, men en allmän erfarenhet var att det har blivit svårare att få personal till sektorsövergripande grupper och social- och hälsovårdstjänsterna har fjärmats från skolan. Personalbristen inom social- och hälsovården som väckt mycket diskussion syntes också i detta intervjumaterial.

Och sedan det som syns här åtminstone på [kommunens] nivå, så vi har resursbrist och sedan också mycket ombytligt liksom det där -- det finns inte nödvändigtvis någon psykolog alls och skolkurator, det är ganska stor omsättning nu inom elevvården, att det är förstås en utmaning. (Intervju7)

ÖVRIGT INTERVJUMATERIAL

- Efter representanterna för utbildningsanordnarna intervjuade vi aktörer som ansvarar för den nationella styrningen om samma fyra teman.
- Intervjudeltagare: undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen och Institutet för hälsa och välfärd
  - social- och hälsovårdsministeriet nåddes inte i datainsamlingen
  - totalt 4 intervjudeltagare
- Resultaten presenteras i slutrapporten

Utveckling av engagerande arbete i skolgemenskapen

Arbetet med att utveckla det engagerande arbetet i skolgemenskapen har genomförts på ett nytt sätt som kombinerade finansiering av pilotprojekt, gemensam utveckling och omfattande nätverkssamarbete samt NCU:s utvecklande utvärdering. Utbildningsanordnarna upplevde att den nätverksbaserade utvecklingen var positiv, den gjorde det möjligt att lära sig av andra och dela god praxis. Attityderna gentemot utvecklingsarbetets nationella dimension var tudelat, å ena sidan ansågs det vara en meningsfull möjlighet att påverka de nationella riktlinjerna, å andra sidan tog det tid från det lokala arbetet.

I allmänhet betonades betydelsen av långsiktigt arbete och långsiktiga resurser i samband med utvecklingsarbetet. Ur utbildningsanordnarnas synvinkel var allokeringen av resurser och resursernas tillräcklighet även efter projektfinansieringsperioden en av de tydligaste faktorerna som definierade utvecklingsarbetet i det engagerande arbetet i skolgemenskapen. Det konkretiseras till exempel så att coachen kan nås under hela skolveckan, vilket också gör hen till en fastare del av skolans vardag.

Sen har vi haft, jag kommer inte ihåg exakt längre, men om jag nu till exempel säger i 5 år har vi haft en sådan här samhällspedagog på jobb här. Och man märker att nu när hen redan har varit här i 5 år börjar hen nästan bli översysselsatt -- kanske nu när vi haft en samhällspedagog tillräckligt länge, så är hen liksom en del av vår skola, så jag tycker att också eleverna själva kan utnyttja hen, att det är inte länge sedan hen berättade att det kom flickor i femman eller sexan upp till hen i korridoren och sa att vi kan inte reda ut den här situationen, kan du hjälpa oss? (Intervju3)

För att förankra verksamhetsmodellerna i skolornas vardag krävs långsiktig utveckling. Attityderna gentemot utveckling med stöd av projektfinansiering var tudelade. Å ena sidan ansågs finansiering i projektform vara den enda kanalen för att säkerställa att finansieringen riktas till utveckling av vissa funktioner. Å andra sidan kräver etableringen av verksamheten en vilja till långvarigare finansiering både på nationell och kommunal nivå.

Vi har nu lyckats med att vi i vår budget också har lyckats få in dessa arbetstagare som inte omfattas av undervisningsskyldigheten ganska bra tills vidare, eftersom våra beslutsfattare har viljan, de på sätt och vis ser barnens och de ungas behov mest. (Intervju3)

Men vi ska också kanske behöva ha statligt stöd för mera långsiktigt arbete för att öka trivseln i våra skolor och frångår de här projektpengarna så det är kortare snuttjobb på ett läsår eller två läsår (Intervju6)

Avslutningsvis

I intervjuerna med utbildningsanordnarna betonades starkt behovet av och aktualiteten i att utveckla verksamhetssätt för att förebygga och ingripa i frånvaro. Utbildningsanordnarna har en stark vilja att förbinda sig till detta. På skolnivå var lärarnas inställning till nya verksamhetssätt och utvecklingen av dem dock varierande. Detta är något där lärarna måste stödas och deras kompetens stärkas.

Utbildningsanordnarna har deltagit i och genomfört engagerande arbete i skolgemenskapen och dess utveckling med olika lokala prioriteringar. Utifrån intervjumaterialet kan man konstatera att utvecklingsarbetet i allmänhet karaktäriseras av variation och olika faser. Många utbildningsanordnare höll som bäst på att utarbeta eller uppdatera verksamhetsmodeller. Även förankringen i skolorna hade framskridit i mycket varierande takt. På utbildningsanordnarnas nivå förhöll man sig på olika sätt till utnyttjandet av

NCU:S UTVECKLANDE UTVÄRDERING STÖDER ENGAGERANDE ARBETE I SKOLGEMENSKAPEN

- NCU har genomfört utvärderingar under hela pilotperioden
- Bekanta dig med publikationerna på NCU:s webbplats
  - Den inledande kartläggningen skapade en lägesbild av de verksamhetsmodeller som används
  - Mellanrapporten sammanställde det första årets utvecklingsarbete
  - Utöver denna sammanfattningspublikation sammanfattas också klassföreståndarnas och vårdnadshavarnas erfarenheter
  - Slutrapporten publicerades i augusti 2023.

statistik- och uppföljningsinformation och praxisen för kunskapsbaserad ledning; en del ansåg att statistikförings- och uppföljningsinformation om frånvaro är ett viktigt verktyg för informationsledning, resursfördelning och prognostisering. Andra betonade betydelsen av uppföljningsinformation som endast samlas in på elev- och skolnivå för att identifiera en enskild elevs stödbehov.

Betydelsen av arbetet för att förebygga frånvaro identifierades i stor utsträckning i intervjuerna. Intervjudeltagarna såg också många slags utvecklingsbehov här. Utöver tillräckliga resurser identifierade intervjudeltagarna behovet av att utveckla en verksamhetskultur som stöder skolengagemang, där elevernas delaktighet och bemötande framhävs. I utvecklingen av arbetet som förebygger frånvaro betonades behovet av enhetliga verksamhetssätt samt att stärka skolans personals kompetens till exempel med hjälp av skriftligt material och fortbildning.

Förtydligandet av verksamhetssätten och -modellerna i anslutning till frånvaro upplevdes som särskilt väsentligt med tanke på förankringen. Förankringen i sin helhet kräver dock tid och resurser. Representanter för utbildningsanordnarna som deltog i intervjuerna ansåg att praxis i anslutning till frånvaro förutsätter långsiktigt arbete som har fått en god start från utvecklingsarbetet för engagerande arbete i skolgemenskapen. I fortsättningen är det viktigt att noggrant följa upp och utvärdera verkställandet av ändringar i lagen om grundläggande utbildning och grunderna för läroplanen samt effekterna av de verksamhetsmodeller som förutsätts av utbildningsanordnarna och förankringen av dem i skolornas vardag på längre sikt.

Källor

- Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Laitinen, K. & Vaara, S. 2022. Opiilaiden ja opiskelijoiden kasvavat ongelmat ja koronan heikentämät palvelut edelleen arkea opiskeluhuoltopalveluissa: OPA 2022 -seurannan tuloksia. Sammanfattat om resultaten 32/2022.
- Kearney C. 2016. Managing school absenteeism at multiple tiers: An evidence-based and practical guide for professionals. Oxford University Press.
- Markkanen, E-L., Rumpu, N., Saarinen, J., Hyvärinen, N., Henriksson, P., Lantela, L., Lumme, M., Paalasmaa, J., Palmu, M. & Palmu, I. 2022. Utvärdering av engagerande arbete i skolgemenskapen – Delrapport om utvärderingen. Nationella centret för utbildningsutvärdering. Publikationer 20:2022.
- Markkanen, E-L., Saarinen, J. & Rumpu, N. 2022. Toimintamallit poissaolojen ehkäisemiseen, puuttumiseen ja seurantaan perusopetuksessa - Sitouttavan koulu yhteistyön alkukartoituksen tuloksia. Nationella centret för utbildningsutvärdering. Sammandrag 3:2022.
- Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S. & Määttä, M. 2020. Kouluakäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus. Utbildningsstyrelsen. Rapporter och utredningar 2020:9.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

PL 380 (Hakaniemenranta 6)
00531 Helsinki

+358 29 533 5500

Nationella centret för utbildningsutvärdering

PB 380 (Hagnäskajen 6)
00531 Helsingfors

kirjaamo@karvi.fi

Finnish Education Evaluation Centre

P.O. Box 380 (Hakaniemenranta 6)
FI-00531 HELSINKI

karvi.fi